

**ДО ПИТАННЯ ПРО МОНАДНУ ОСОБИСТІТЬ І ЇЇ
ТРАНСПЕРСОНАЛЬНІ ОСНОВИ ЗА СЕРГІЄМ КРИМСЬКИМ**

У статті порушено проблему монадної особистості, потреба в формуванні якої, як ніколи, актуальна в сучасному суспільстві. Така особистість здатна репрезентувати свою епоху, націю, культуру, творить контекст нашого суспільства. Акцентовано на духовних основах молодих людей, які мають шанс стати монадними особистостями.

Ключові слова: монада, монадна особистість, трансперсональні основи особистості, принцип монадності, індивідуальність особистості.

Сучасна українська людина живе в суспільстві, яке має великий вузол ще не розв'язаних проблем, котрі беруть початок з минулих століть, а нові проблеми, що їх принесло зі собою століття XXI, звичайно, теж нас не оминули. Більшість із цих негараздів мають причини, пов'язані з духовністю, вірніше, з її недосконалістю, занедбаністю або й цілковитою відсутністю. Причому, більшість із проблем на належному рівні не досліджені, немає стратегії гуманітарного розвитку в нашій Державі. "Відчувається гостра потреба об'єктивного наукового аналізу реального стану людських відносин у всіх сферах - економічній, соціальній, культурній. Ці відносини позначені не лише процесами суспільної дезінтеграції та соціальної мутації в Україні, з її спрощеним типом демократії, обмеженістю особистісних ресурсів української людини. - а й з бідністю публічного існування сучасної людини взагалі, глибокою моральною кризою людства" [1, с. 656-666]. Якщо ж додати до цього глобальні проблеми техногенного характеру, екологічні, ресурсні, то зрозуміло, що людина мусить із цими факторами рахуватися і повинна якнайшвидше і найактивніше почати працювати в напрямку їх мінімізації.

Більшість учених вважають, що після "пандемії зла XX століття" (С. Кримський), протягом якого духовна сфера зазнала, часом здається, непоправних втрат, єдиним шляхом, на якому можливо досягти позитивних змін, є відродження духовного ества людини. У цьому можна досягти успіху, виховуючи і формуючи монадну особистість.

Щодо теорії питання, то термін "монада" у філософській науці виник давно (грецьк. μοναδα - одиниця, єдине). Наприклад, у вченні Піфагора він мав значення "єдине, що включає все інше". Платон визначав монаду як незалежну частину чогось цілого. За Платоном, отже, душа людини - це монада - частина душі Бога - монади більш високого порядку. Платон стверджує, що все довкільля складається з монад: потік світла - з монад світла (фотонів), матерія складається з різних монад (в сучасному розумінні - молекул, клітин), які визначають собою властивості матерії, а самі також складаються з ще менших монад - атомів. Отже, за Платоном, Місяць, Земля і планети, Сонце - це все монади відповідних рівнів, які формують більші утворення, що є також

монадами. А отже, мікрокосм за своїми законами подібний до макрокосму.

Згодом сформувалася монадологія - концепція, відповідно до якої світ складається з монад, кожна з яких має всі властивості цілого і є "дзеркалом Всесвіту" (Лейбніц).

Що ж до монадної особистості, котра, як і будь-яка інша монада, мала б у собі як в частині цілого, загального, віддзеркалювати загальне, то тут важливі акценти знаходимо в Сергія Кримського: "З погляду розвитку людських якостей нині дуже важливою обставиною стало виникнення монадної особистості. Воно позначається новим завданням не зводити всі проблеми до колективного способу вирішення, а доповнювати його здатністю особистої репрезентації своєї епохи, нації, культури. Оця здатність репрезентації своєї нації, своєї культури й епохи і створює монадну особистість. Не випадково в наш час спостерігається криза масових політичних партій... Тому і виникає потреба поповнювати принцип "плеядності", тобто, колегіального вираження, принципом монадності" [2, с. 55].

Людина, отже, може представляти велику, багаточисленну суспільну силу, а не себе саму, але філософ застерігає, що тут повинно йтися не про, так зване, лідерство, а про місію людини. Хочемо наголосити, що в останні роки (а може, й десятиліття) в нашому суспільстві формується майже всезагальна думка про те, що лише людина, яка зробила кар'єру в бізнесі або в політиці, є в цих сферах лідером, зайняла високе суспільне становище і має всі необхідні "атрибути" цього становища, може вважатися успішною. Причому, не йдеться навіть про шляхи досягнення цього успіху: вони можуть бути (так допускає громадська думка) навіть не дуже моральними. Подібні настрої дуже характерні для теперішнього молодіжного середовища, бо стереотипи "успіху" нав'язуються молодим людям звідусіль: із засобів масової інформації, з низькопробної літератури, з Інтернету, в спілкуванні з ровесниками тощо. "Тривожно й те, що в суспільстві стимулюється свого роду "боротьба марнославства", підживлювана ілюзорним переконанням в доступності високих вершин буцімто для кожного" (інтерв'ю С. Кримського газеті "День").

Назріла, отже, невідкладна потреба більш активно й цілеспрямовано формувати справжнього громадянина нашої Держави, який, власне, й повинен бути монадною особистістю, котра може фокусувати в собі, репрезентувати собою націю, культуру, епоху. Наукові дослідження в галузі психології дають висновок, що серед людей є лише 0,2-0,7%, які мають об'єктивні передумови для того, аби бути лідерами, натомість, ми вважаємо, монадою особистістю може стати і бути кожен, зберігаючи при цьому свою індивідуальність.

Щодо трансперсональних основ особистості, то мається на увазі та, власне, сфера внутрішнього її життя, що вивчається трансперсональною психологією - психологією духовності і тих сфер людського розуму, які зайняті пошуком вищого сенсу життя, щоб досягти розширених здібностей в ім'я мудрості, творчості, любові і співчуття. Такий процес, на нашу думку, може бути визначений як творення духовності, а, за Сергієм Кримським, як "ціннісне домобудівництво" особи, котра повинна творити цю духовність не як

ідею, а як спосіб щоденного життя.

Отже, виокремимо кілька рис монадної особистості, формування якої повинно стати завданням і надзавданням сучасної вищої школи також.

По-перше, нова монадна особистість для того, аби могла репрезентувати свою націю, має бути національно свідомою. Отже, виховання національно свідомої молоді людини в нових умовах сучасності повинно бути першочерговим завданням. Що означає формувати національно свідому особистість? Побуває думка, що це мало не риторичне питання, тобто, все зрозуміло і гранично ясно: так, треба бути національно свідомим. Натомість, в умовах, коли всі європейські суспільства опинилися перед загрозою глобалізаційних процесів, які несуть небезпеку нівеляції націй, Україна й українці - не виняток. Особливо за умов, коли нав'язується думка про те, що мова (а це одна з питомених ознак нації) - це лише засіб спілкування і не більше, мовляв, немає значення, якою мовою спілкуватися, бо всі й так одні одних розуміють.

Монадна особистість мусить твердо знати і усвідомлювати висновки геніального українського мовознавця Олександра Потебні: "Народ — це мова", "Мова є засіб розуміти самого себе", "Мова складає духовну сутність народу", "Не лише найкраща, а і певна, єдина прикмета, за якою ми впізнаємо народ, і разом з тим єдина, незамінна нічим та неодмінна умова існування народу, є єдність мови", "Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її... вона відображає не світоспоглядання, яке склалося, а діяльність, яка його складає". Не зайве нагадати, що ці думки учений сформулював у працях: "Думка і мова", "Мова і народність", першу з яких написав, маючи 27 років, тобто, був у віці тих людей, до яких ми скеруємо заклики стати монадними особистостями.

Спрощене трактування ролі мови в сучасному суспільстві поширюється, особливо в молодіжному середовищі, надзвичайно швидко і сприймається позитивно, бо не вимагає з боку молоді людини заглиблення в проблему функціонування української мови, яка для нашого народу є проблемою існування взагалі. Основна теза цього спрощення проблеми полягає в тому, що, мовляв, досить говорити по-українськи — і проблема зникне сама собою. Це далеко не так, Ось що писала з цього приводу в листі до М. Драгоманова Леся Українка: "... У нас велика біда, що багато людей думають, що досить говорити по-українськи (а надто вже коли писати дешифру, щоб мати право на назву патріота, робітника на рідній ниві, чоловіка з певними переконаннями і т.п. Така легкість репутації приманює многих. Ще тепер можна у нас почути таку фразу: "Як се? От Ви казали, що NN дурень і тупиця, а він же так чудово говорить по-нашому!" "Говорить по-нашому" - це вже ценз! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще він говорив по-китайськи..." [5, с. 218-219]. Тому треба пам'ятати те, на що звертає увагу Іван Дзюба: українське слово мусить бути забезпечене інтелектуально і духовно на всіх рівнях його побутування, включаючи й "буденне життя слова і думки, незліченних душевних актів у повсякденному слові як стихійній творчості людини" [1, с. 584].

Ще одна дуже важлива ідея С. Кримського: "...коли ми кажемо про особистість, то треба мати на увазі, що **особистість - це не тільки неповторність індивіда, це й індивідуальна неповторність нації** (виділено нами - М.Л.). Отже, нація повинна постійно звертатися до своєї "самості", відновлювати її, і через врахування своєї історії, свого історичного досвіду йти до самої себе. Тут духовність збігається з національною ідеєю. Це особливо яскраво виявляється стосовно українського етносу, який має велику історію" [2, с. 54]. Ми знаходимо в авторитетного сучасного філософа особливо актуальну зараз для нас, українців, думку про відповідальність кожного з нас за цю свою "самість", бо без неї або зі зміною її втратить "самість" (читай: національну ідентичність) наш народ. Отже, актуалізуємо знову поняття трансперсональних основ особистості, бо виявляється, що вектор "особа- нація" набуває в сучасних умовах архіважливого значення: постала загроза для існування деяких народів узагалі.

Сучасний українець має й такі риси характеру, які випливають із ментальних ознак нашого народу. Багато хто з етнопсихологів, народознавців (М. Костомаров, М. Мірчук, М. Шлемкевич, В. Янів та ін.) підкреслюють, власне, таку рису українців, як інтровертизм. "Українець - це інтровертивна людина, з сильним відчуттям свого "я" і бажанням самовияву назовні. Заглиблений у собі і маючи відчуття гідності, він прямує до повалення всяких обмежень особистої свободи, в тому числі до нівеляції соціальних перегород" [7, с. 88]. Саме інтровертизм був підґрунтям іншої ознаки - незалежності, прагнення до свободи, небажання коритися диктаторським режимам.

Ця риса формувалася протягом Доволі тривалого часу, від найдавніших часів. Нею (як і, зрештою, багатьма іншими) пояснюється, наприклад, спротив українського селянина колективізації в 20-30-х роках ХХ ст. століття. І коли С. Кримський говорить про необхідність доповнювати принцип "колегіальності" (а до нього нас примушували все ХХ століття) принципом "монадності", то це і є, на нашу думку, спроба повернути українській людині її активне начало в самій собі.

З іншого боку, українська людина може й підпорядкуватися певному началу в певних умовах. Про це свідчить шанобливе ставлення до матері, до старшого в родині (а родинні стосунки будувалися на засадах демократизму). Крім того, "пошанування авторитету розвинулося в українців у формі пошанування ідеї, яка набирала сили закону" [7, с. 163]. Отже, якщо мета благородна, а бажання прислужитися цій меті і високій ідеї осмислене й обґрунтоване, то така людина, власне, може стати монадною.

Як уже було зазначено вище, духовність особистості - це її "ціннісне домобудівництво", а зведення будівлі своєї душі потребує потужних зусиль, бо, образно кажучи, йти дорогою до самого себе, пізнати себе самого на цій дорозі - титанічна праця. С. Кримський підкреслює, що цей шлях людина проходить усе життя, тому що формування свого внутрішнього світу - процес довготривалий, але зате особистість набуває здатності "не залежати повністю від контексту, зовнішнього життя, тобто залишатися собі тотожним" [2, с. 54].

Правда, виникає питання: "Що значить бути "собі тотожним"? Що, зрештою, означає досягнути свою "самість"? Це, очевидно, передбачає пізнання самого себе, що становить велику проблему в сьогоднішньому світі для навіть уже сформованих особистостей, з багатим життєвим досвідом. Що вже казати про молоду людину, "ціннісне домобудівництво" якої припало якраз на час бурхливих суспільних змін, на період світових катаклізмів і трансформацій.

На нашу думку, в цій проблемі можуть придатися мудрі філософські але, разом із тим, прості й зрозумілі настанови для молоді Папи Римського Івана Павла II, який у своїх посланнях акцентує на тому, що саме в студентські роки починає вибудовуватися траєкторія життя кожної молодої людини, а тому вона має бути максимально активною у цьому процесі.

У пізнанні своєї "самості", а отже, в процесі формування себе самото відповідно як до природних задатків, так і за вимогами сучасності, для кожної молодої людини на першому місці, без усякого сумніву повинні бути б бути знання, освіта. На жаль, тенденції в сучасному освітньому просторі такі, що вселяють тривогу: здобування знань часто підмінюється лише здобуванням диплома про освіту. Процеси європеїзації нашого суспільства стосовно ролі освіти і знань для духовного зростання особистості, яка зможе застосувати їх для трансформації посттоталітарного суспільства в суспільство демократичне, моральне, розвиваються дуже повільно.

Проблема не нова, бо й Памфіл Юркевич у своєму "Курсі загальної педагогіки з додатками" (1869) особливо підкреслював ті моменти, які мають зараз неабияке значення саме для виховання монадної особистості: "...навчання як надання знань, котрі до деякої міри байдужі стосовно моральної суті людини, лише вдосконалює мистецтво досягти повсякденних життєвих цілей, таке навчання залишає поки що моральні сили без усякої культури: добра воля залишається доброю, зіпсута - зіпсуютою". А "...навчання, яке перебуває у суворій і повній залежності від виховання, від морального верховенства, від дбання про чистоту серця, від зміцнення і ушляхетнення характеру, є найдосконаліший орган для розкриття усіх добрих сил, які становлять людську особистість" [6, с. 39]. Хоча були часи, коли саме в Україні формувалися, розвивалися демократичні засади європейської освіти.

Доцільно звернутися до досвіду формування високорозвиненої духовної особистості в епоху братський шкіл та академій, бо досвід цей навіть зараз, у XXI столітті не був би для нас зайвим. Звичайно, принципи освіти в цю епоху нашими істориками, філософами та освітянами за роки Незалежності, здебільшого, вже описано, але ми хочемо зацентрувати на деяких моментах у зв'язку саме з проблемою, досліджуваною нами в частині домінування суспільного інтересу над особистим (на противагу інтровертизму та індивідуалізму українця). Скажімо, у Львівській братській школі Лаврентій Зизаній, автор "Казання", говорить: "Не тільки свічу май, але й старайся, щоби і горіла, аби ся світлом указала справ твоїх добрих пред чоловіки" [3, с. 43].

Щодо Києво-Могилянської академії, то в часи її піднесення і розквіту, кати вона були першою вищою школою слов'янського світу, "знання сполучалися з

мудрістю як етичною духовністю, яка об'єднує інтелект з мораллю" [2, с. 49]. До чого приводить інтелект без моралі, бачимо, будучи самі учасниками конфліктів: "людина-довкілля", "людина-наука".

Отже, як бачимо, на початку ХХІ століття в українському суспільстві постає необхідність творення нової, монадної особистості, і твориться вона, в першу чергу, й у теперішньому академічному університетському середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

- 1Дзюба І. Метод - це насамперед розуміння.// Дзюба Іван. З криниці літ. - К.: Обереги, Гелікон, 2001. - С. 656-666).
- 2Кримський С. Ранкові роздуми. - К.: Майстерня Білецьких, 2009. -114с.
- 3Матковська О. Львівське братство. Культура і традиції. - Львів: Каменяр, 1996. - 71 с.
- 4Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Прокопович Ф. Філософські твори: У 2т.- К.,1979.-Т. 1.
- 5.Українка Леся. Зібрання творів: В 12т.-К,1978.-Т. 10.
- 6.Юркевич П. Курс загальної педагогіки з додатками. - Львів: Логос, 2004. - 256 с.
- 7.Яків В. Нариси до історії української етнопсихології. - Мюнхен, 1993. -217 с.